

Алена Мантур

*Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт
(г. Мінск, Беларусь)*

АЎТАРСКІЯ НЕАЛАГІЗМЫ ЯКУБА КОЛАСА І ІХ РУСКАМОЎНЫЯ ПЕРАКЛАДНЫЯ ЭКВІВАЛЕНТЫ

Праводзіцца аналіз перакладу аўтарскіх неалагізмаў Якуба Коласа на рускую мову, унікальнасць сэнсавай або семантычнай структуры якіх не заўсёды перадаецца ў тэкстах перакладу эквівалентнымі адпаведнікамі.

Ключавыя словы: аўтарскія неалагізмы; Якуб Колас; пераклад; поўныя і частковыя эквіваленты; перакладчыцкія мадыфікацыі.

Аўтарскія неалагізмы – з’ява дастаткова пашыраная ў мастацкай літаратуры, шмат такіх слоў сустракаецца ў мове беларускіх паэтаў і празаікаў. Арыгінальныя наватворы характэрныя і для мовы твораў Якуба Коласа.

У апошнія дзесяцігоддзі індывідуальна-аўтарскія неалагізмы прыцягваюць да сябе асаблівую ўвагу, некаторыя лінгвісты (Г. Бідэр, М. Прыгодзіч) нават разглядаюць іх як адну з найважнейшых крыніц папаўнення лексічнага складу сучаснай беларускай літаратурнай мовы [2, с. 144]. Традыцыйна пад аўтарскімі неалагізмамі ў навуковай літаратуры разумеюць словы, створаныя пісьменнікамі, грамадскімі дзеячамі ў якасці выразных сродкаў толькі ў пэўным кантэксце. У пераважнай большасці выпадкаў яны не атрымліваюць шырокага распаўсюджвання, не ўваходзяць у актыўны слоўніковы склад мовы, такія адзінкі ідэнтыфікуюцца як індывідуальна-стылістычныя або аўтарскія наватворы, аказіянальныя словы, г. зн. адзінкі, створаныя «на выпадак» (ад *лац.* *occasus* – ‘выпадак’). Не занатаваныя ў лексікаграфічных працах, аўтарскія неалагізмы захоўваюць сваю навізну на значным часавым адрэзку, з’яўляюцца фактамі маўлення толькі пэўнай асобы або замацоўваюцца толькі ў пэўным кантэксце – найперш у мастацкіх творах, г. зн. належаць мове толькі асобнага аўтара-стваральніка [1, с. 57].

Паэтычныя творы Я. Коласа знайшлі сваё шырокае адлюстраванне ў перакладах на рускую мову С. Гарадзецкага, М. Ісакоўскага, П. Радзімава, М. Святлова, М. Сямыніна і інш.

Сярод аўтарскіх неалагізмаў Я. Коласа, выяўленых у перакладах на рускую мову, можна вылучыць наступныя групы эквівалентных адзінак паводле ступені адпаведнасці / неадпаведнасці арыгіналу.

1. **Поўныя эквіваленты** – адпаведнікі аўтарскіх неалагізмаў, якія супадаюць паводле структуры і семантыкі. Яны абазначаюць назвы асоб паводле спосабу выканання якіх-небудзь пастаянных дзеянняў, што вельмі сэнсава ёміста характарызуюць іх, назвы з’яў: **памдзей** (аб’ездчык) – **памдей** (объездчик), **светазор** (малюнкаў) – **светозор** (кисти) і інш.; прыметы: **цёмнакудры** (лес) – **темнокудрый** (лес), **мяккакрылы** (шолах), – **мяжкокрылый** (шорох), дзеянні: **векаваць** (цёмныя мур) – **вековать** (стены-сторожа) і інш. Напрыклад: *Замак, хлопчыку, стары: // Многа ўжо вякоў вякуюць // Тыя цёмныя мур [3, с. 153] – Любы старосьць им и ржа. // Много уж веков векують // Эти стены-сторожа [4, с. 525] (пераклад Б. Ірыніна); – А што гэта, дзедку мілы, // Там снуецца над акном? // Нейкі шолах мяккакрылы... // Гэты замак – страшны дом! [3, с. 151] – «А что там, дедуся милый, // Словно плещет над окном? // Слышишь, шорох мяжкокрылый?» // Этот замок – страшный дом! [4, с. 525] (пераклад Б. Ірыніна).*

2. **Частковыя эквіваленты** – адпаведнікі, якія толькі часткова перадаюць значэнне і марфалагічную структуру аўтарскага новаўтварэння. Да арыгінальных наватвораў былі падабраны лексемы, блізкія па семантыцы, якія ў цэлым выражаюць думку аўтара і валодаюць тоеснай канатацыяй. Да частковых эквівалентаў адносяцца, напрыклад, такія пары слоў, як **слепавочна** (устаў) – **незряче** (боязливо), **срэбраплынны** (ручаёк) – **серебряный** (ручей), **сонцавей** (песня зорак) – **солнце** (внешнее) і інш. Параўн.: *Я вокам мыслі азіраю // Цябе, мой луг і бераг родны, // Дзе льецца Нёман срэбраводны, // Дубы дзе дружнай чарадою // Стаяць, як вежы над вадою [3, с. 9] – Когда в мечтаньях озираю // Тебя, мой берег, луг искристый, // Где льётся Нёман серебрястый // И дружной высятся толпою // Дубы, как башни, над водою [4, с. 161] (пераклад С. Гарадзецкага); З ім цяпер той лес гаворыць, // А там вочкі чыесь зораць, // Разліваюць нейкі цуд // І вясяляць струнны гуд, // Адчыняюць ім прасторы [3, с. 135] – Он в лесу, где тишь ласкает // И где милой взор сияет, // Там он, там он с нею весь. // Это ей от сердца весть // Он из замка посылает [4, с. 510] (пераклад Б. Ірыніна).*

Пры гэтым варта адзначыць, што ўжыванне частковых эквівалентаў у перакладзе часта прыводзіць да пэўных семантычных страт.

3. **Перакладчыцкія мадыфікацыі (трансфармацыйныя адпаведнікі)**, якія ў рознай ступені адлюстроўваюць змест арыгінальнага

твора. Яны прадстаўлены нешматлікай групай. Трансфармацыйныя адпаведнікі – семантычна тоесныя адзінкі, утвораныя шляхам пераўтварэння лексем арыгінала на розных структурных узроўнях [1, с. 34]. Пры такім перакладзе можна вылучыць марфалага-сінтаксічную, лексіка-сінтаксічную і ўласналексічную трансфармацыі.

Пры **марфалага-сінтаксічнай трансфармацыі** лексічнае значэнне арыгінала захоўваецца і перадаецца словамі іншай марфалагічнай структуры. Параўн.: *«Дзе ён, мілы, мой ядыны? // Дзе, бяздомнік мой любы? // Дзе ён ходзіць, лёс шукае, // Паднявольнік-галубок?»* [3, с. 87] – *«Где он, милый, мой единственный? // Где бездомник мой родной? // Где он ходит, где блуждает // Подневольный голубок?»* [4, с. 539] (пераклад Б. Ірыніна); – *Няхай крычыць, і ты крычы! // – Хіба што жабаю ў карчы; // Прынамсі, з гэтакім паспехам, – // Міхал аклікнуўся зласмехам* [3, с. 87] – *«Пусть он кричит, и ты кричи!» // «Как жаба у пенька в ночи? // С таким же толком и успехом?» // Спросил Михал жену со смехом* [4, с. 226] (пераклад С. Гарадзецкага).

Пры **лексіка-сінтаксічнай мадыфікацыі** замест адной арыгінальнай аўтарскай лексемы ўжываюцца словазлучэнні розных тыпаў, сярод якіх найчасцей сустракаюцца спалучэнні назоўніка з прыназоўнікам. Параўн.: *Ну, што ж? цяргі, маўчы зацята, // Бо так выходзіць, небажаты: – // Наняўся, кажуць, як прадаўся! – // Міхал зласмешна адазваўся* [3, с. 79] – *«Ну что ж, терпи, молчи, таись, // Выходит так, друзья мои? // Нанялся, говорят – продался!» – // Михал с усмешкой отозвался* [4, с. 221] (пераклад С. Гарадзецкага).

Лексіка-сінтаксічныя замены дакладна перадаюць семантыку арыгінальных аўтарскіх неалагізмаў, часам дапаўняюць новай інфармацыяй. Напр.: *То не музыка – натхненне, // Сэрца жар, агонь душы, // Златаіскрае імкненне, // Песня зорнае вышы* [3, с. 135] – *То не музыка – горенье, // Пламень сердца, жар живой, // Голос страсти, вдохновенье, // Песня звёзд во тьме ночной* [4, с. 511] (пераклад Б. Ірыніна).

Пры **функцыянальных заменах** ужытыя перакладчыкам адпаведнікі абазначаюць адрозныя паняцці, якія не маюць з арыгінальным наватворам ніякага падабенства: ні сэнсавага, ні марфалагічнага. Напр.: *І дарожка ткані тонкай. // Ручаінкі беражок, // Тут бяжыць у дзве старонкі // Зорна-роўны ланцужок...* [3, с. 176] – *Тут осока и чароты, // Ветви пышные дубов, // Нив созревших позолота, // Копны тучные снопов...* [4, с. 538] (пераклад Б. Ірыніна); *Дрэмле чутка ў полі ніва, //*

Выступае лес маўкліва // Хмарак шоўкавая грыва // Рассцілаецца гуліва // Агнячырванай мятлой [3, с. 110] – *Лес синеет молчаливо, // Как бывает после бури; // Тучек шёлковые гривы // Развиваются игриво // В затуманенной лазури* [4, с. 490] (пераклад Б. Грыніна).

Ужыванне такіх адпаведнікаў тлумачыцца асабістым жаданнем перакладчыка, хоць гэта і не дазваляе ў поўным аб’ёме перадаць інфармацыю арыгінала.

Аналіз перакладу аўтарскіх неалагізмаў Я. Коласа на рускую мову засведчыў перавагу эквівалентных сродкаў, найперш поўных і частковых супадзенняў, што можна патлумачыць значнай блізкасцю дзвюх моў. Мадыфікацыйныя адпаведнікі, якія прадстаўлены нешматлікай колькасцю, перадаюць агульнае сэнсавое значэнне аўтарскіх неалагізмаў, могуць замяняць наватвор у рускамоўным тэксте словам, словазлучэннем з больш вузкім або шырокім значэннем. У цэлым агульны стыль перакладзенага тэксту і стыль арыгінальнага твора не разыходзяцца ва ўспрыманні, а выкарыстаныя перакладчыкам эквівалентныя адпаведнікі найбольш мэтазгодныя для выражэння пэўнага зместу і з’яўляюцца дарэчнымі для дадзенага кантэксту.

Аказіянальныя адзінкі – істотная частка лексічнага складу мовы твораў Якуба Коласа. Сэнсавая або семантычная структура такіх адзінак унікальная, а таму можа не супадаць у семантычным і структурным плане ў мове перакладу.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Лапцёнак, А. М. Лексіка-фразеалагічныя асаблівасці перакладаў твораў Івана Навуменкі на рускую мову ў аспекце праблемы эквівалентнасці: дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01 / А. М. Лапцёнак. – Мінск, 2009.
2. Прыгодзіч, М. Р. Аўтарская неалагізацыя ў сучасных славянскіх мовах / Мовазнаўства. Літаратуразнаўства. Фалькларыстыка: XV Міжнародны з’езд славістаў (Мінск, 20–27 жніўня 2013 г.); рэдкал. : А. А. Лукашанец (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. навука, 2013. – С. 137–146.
3. Колас, Я. Зб. тв. : у 20 т. / Я. Колас. – Мінск : Беларуская навука, 2007–2012. – Т. 9. – 2009. – 429 с.
4. Колас, Я. Избранные произведения: в 2 т. Т. 1. / Я. Колас. – М. : Госполитиздат, 1956. – 623 с.